

SZOCIÁLIS GAZDASÁG ÉS CIVIL SZEKTOR

Dr. Juhász Gábor

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Társadalmi Kapcsolatok Intézete
Társadalmi Felzárkózás és Szociális Gazdaság Kutatóközpont

Absztrakt

A teljes foglalkoztatás, illetve a „munkaalapú társadalom” már a nyolcvanas években válságba került Európában. A „tökéletlen kapitalizmusnak” titulált gazdasági szisztéma pontosan visszatükrözte a tartós munkanélküliség kialakulásának háttérében álló globalizálódott kapitalista gazdaság működésének negatív sajátosságait. A munkanélküliség ti. a fennálló formális gazdaság egyenes következménye. A problémakörrel foglalkozó kutatók és szakpolitikai döntéshozók felismerték, hogy a munkaerő-piacról kiszorult, marginalizálódó csoportok munkaerő-piaci reintegrációja elengedhetetlen szükséglete a társadalomnak és a gazdaságnak. A szociális gazdaságot képviselő, a Nyugat-európai országok gazdaságaiban az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb hangsúllyal szereplő civil, non-profit szerveződések alternatív megoldásokat kínálnak fel az említett problémák kezelésére. Az egyes tevékenységekben való részvételük, bevételeik és foglalkoztatási potenciáljuk, valamint a társadalmi, gazdasági és környezeti értelemben vett fenntarthatóság érdekében tett erőfeszítések egyre jelentősebbnek mondhatók.

Az említett fejleményekhez kapcsolódóan Franciaországban már az 1980-as évek elején megtörtént a szociális gazdaság koncepciójának kormányzati szintű elfogadása azon felismerés alapján, mi szerint a tartós munkanélküliség negatív gazdasági és társadalmi hatásaival szemben alternatív módszerekkel és eszközökkel célszerű védekezni. Az integráció elmélyülésével, 1997-ben Luxemburgban az Európai Foglalkoztatási Csúcs a szociális gazdaságot, mint hatékony foglalkoztatási és szociális koncepciót ismerte el, ami a civil szektor elismerését is jelentette egyben, hiszen a szociális gazdaság szereplői a civil társadalomból kerültek ki és kerülnek ki jelenleg is elsősorban Európában.

Kulcsszavak: „tökéletlen kapitalizmus”, formális gazdaság, marginalizálódó csoportok, tartós munkanélküliség, munkaerő-piaci és társadalmi reintegráció, szociális gazdaság, civil társadalom.

Bevezetés

A fejlett ipari társadalmakat érintő gazdasági válságok elmélyülése, folyamatosan visszatérő jellege, a technikai, műszaki és technológiai modernizáció élő munkaerőt kiszorító hatása, valamint az évtizedek során végbement demográfiai és társadalmi változások együttes hatására kedvezőtlenül vált folyamatok következményeivel számolhatunk Európa szerte. Ide sorolható a Nyugat-Európát általánosan érintő előregedő társadalom jelensége, az egyre jelentősebbé váló nemzetközi migráció, valamint a munkaerő-piaci problémákkal is összefüggő társadalmi kirekesztettség. Bizonyos gazdasági tevékenységek még mindig jelentős környezetszennyező hatása mellett a klímaváltozással összefüggésben érzékelhetővé vált a természeti

környezet drasztikus mértékű degradálódása, a biológiai sokféleség rohamos csökkenése, amelyek együttesen új környezeti és gazdálkodási kockázatokat vetettek fel. A sokasodó gondok között felszínre kerültek továbbá az energiaellátás problémái is. Az említett aggasztó jelenségek felhívták a figyelmet arra, hogy a természeti, gazdasági és társadalmi erőforrások hatékonyabb felhasználása során új, a fenntarthatóságnak nagyobb mértékben eleget tevő megoldások kidolgozására és gyakorlati alkalmazására van szükség, mivel a jelenlegi formális gazdaság nem képes a társadalmi és gazdasági, illetve természeti problémák megoldására (Csoba J., 2007).

Gazdasági és társadalmi változások, valamint következményeik Nyugat-Európában

A fejlett gazdaságokban az elmúlt évtizedekben végmenet gazdasági szerkezetváltás a mezőgazdaság és az ipar jelentős mértékű háttérbe szorulását, a szolgáltatások előtérbe kerülését eredményezte Nyugat-Európa szerte, amelynek következményeként tartósan és viszonylag széles körben rekesztődtek ki munkavállalók a munkaerő-piacról. Az egymással összefüggésben zajló gazdasági és társadalmi változások nem csak tartós munkanélküliség kialakulásához vezettek, hanem ehhez kapcsolódó, aggasztó mértékű szociális hátrányok fokozódásához is, amelynek következtében nőtték a vagyoni és jövedelmi különbségek a gazdag és a szegény társadalmi rétegek között. A tartós munkanélküliségtől szenvedők idővel nem csupán a munkavégzésből és az elsődleges jövedelemtermelésből, hanem a társadalmi újratermelésből is kiszorultak. A gyenge munkaerő-piaci pozíciókkal rendelkező egyének és csoportok - tartósan bent ragadva a munkanélküliség csapdájában -, az évek során fokozatosan elveszítették munkavégző képességük nagyobb részét. Munkatapasztalatok és továbbképzés hiányában, a technikai modernizáció előrehaladtával „alulképzetté” váltak: az elvárt technikai, műszaki színvonalhoz képest sem megfelelő képzettséggel, szaktudással, jártassággal, sem elismerhető munkavállalói kultúrával nem rendelkeztek, így munkaerőként már kevésbé kalkuláltak velük a munkaadók (Csoba J., 2007).

Másfelől a tartós munkanélküliek jövedelmeik csökkenése következtében potenciális vásárlóerőként sem jöhettek számításba a gazdaságban, így minimálisra korlátozódott szükséglet kielégítésük szociális problémák, egzisztenciális nehézségek kialakulásához vezetett körökben. A deprivált társadalmi csoportok esetében a fizikai és társadalmi lét újratermelése idővel az európai jóléti rendszerek feladata lett, ami hosszú időn keresztül, komoly költségeket rótt és ró ma is a jóléti államokra.

A problémakörrel foglalkozó kutatók és szakpolitikai döntéshozók felismerték, hogy a munkaerő-piacról kiszorult, marginalizálódó csoportok munkaerő-piaci reintegrációja elengedhetetlen szüksége a társadalomnak és a gazdaságnak: nem lehet könnyelműen lemondani a nehéz élethelyzetbe került egyénekről és csoportokról, sem mint a társadalom, a közösség tagjairól, sem mint fogyasztókról. A témakörben folyt szakmai és tudományos kutatások igazolták, hogy hagyományos eszközökkel nem lehet kezelni a munkaerő-piacon kialakult válsághelyzetet. A munkanélküliség ti. a fennálló formális gazdaság egyenes következménye. A „tökéletlen kapitalizmusnak” titulált gazdasági szisztéma pontosan visszatükrözte a tartós munkanélküliség kialakulásának háttérében álló kapitalista gazdaság működésének negatív sajátosságait. A teljes foglalkoztatás, illetve a „munkaalapú társadalom” már a nyolcvanas években válságba került Európában (Csoba J., 2007).

Ennek a felismerésnek köszönhetően az 1980-as években a munkaerő-piaci integrációt segítő szolgáltatások, speciális programok széles skálájának kialakítása történt meg Nyugat-Európában az említett gazdasági, társadalmi és politikai okok miatt a problémakezelés részeként. A megoldáskeresések során nyilvánvalóvá vált, hogy nem lehet mindenki számára munkát és ez által munkajövedelmet biztosítani, így megfogalmazásra került a munkától független alapjövedelem koncepciója. Ennek hátterében a technikai fejlődéstől és a hozzá kapcsolódó gazdasági növekedéstől várták, hogy olyan volumenben termelődik a nemzeti jövedelem, amelynek újraelosztásával a munkavégzésből tartósan kiszorultak számára is szavatolható a megélhetés (Csoba J., 2007).

Az 1990-es évtized második felében a gazdasági növekedést tartották a foglalkoztatás-bővítés alapvető feltételének (Giarini-Lidtko, 1999, idézi Csoba J., 2007) Nyugat-Európában. Dacára azonban a gazdasági növekedésnek és az említett intézkedéseknek, a foglalkoztatás bővülésére irányuló elvárásoknak megfelelő hatások mégsem váltak érzékelhetővé a gazdaságban, ti. a fennálló, formális gazdaságot jelentő alapvető feltételeken a gazdaságpolitikai döntéshozók nem kívántak lényegesen változtatni. Továbbra is a folyamatos gazdasági növekedés és haszonmaximalizálás maradt a fő cél a gazdaságban, amit akár költségcsökkentéssel, akár keresletnöveléssel, akár új piacok vagy termékek kifejlesztésével igyekeztek elérni. Ennek eredményeként az 1990-es évek végére az Európai Unió országai ugyan 50-70%-kal lettek gazdagabbak, mint korábban voltak, s a gazdaság gyorsabban nőtt, mint a népesség, mégis az unióban 20 millió munkanélkülit, 50 millió szegényt és 5 millió hajléktalan személyt tartottak nyilván az 1990-es évek végén (Beck, 2000, idézi Csoba J., 2007).

A kialakult helyzetben, az említett tények hatására a kereső tevékenységgel kombinált alapjövedelem (kettős gazdaság) gondolata került előtérbe az 1990-es években az Unión belül. Az új megoldástól a munkaerő-piacon gyengébb képességgel jellemezhető egyének és csoportok reintegrációját várták a szegénység szegregációt okozó hatásának visszaszorulása mellett. Kutatók igyekeztek felhívni azonban a figyelmet arra, hogy az említett kombinált elosztási elv azzal a veszéllyel járhat együtt, hogy olyan mértékben kiszélesedhet az alulfizetett munkavállalók köre, hogy a társadalom széles rétegei kerülnek „szegénységi csapdába”, ami által nem csak az életszínvonaluk csökken, hanem társadalmilag is tartósan kirekesztődnek.

Egyes szakértők szerint a teljes foglalkoztatás gazdasági feltételei nem adták a XXI. században. A munkavolumen csökkenését jelzi az a további tényt is, mi szerint a munkahelyeknek alig 20 %-a kötődik szoros értelemben a javak előállításához (Giarini-Liedke, 1999, idézi Csoba J., 2007). Az említett hagyományos ipari és mezőgazdasági termelő tevékenységek és foglalkoztatási lehetőségek visszaszorulása mellett a 2000-es évekre a technikai innováció, modernizáció következtében a szolgáltatási szektor munkahelyteremtő képessége is korlátozottnak tűnt, amit a szektorban végbement jelentősebb létszámleépítések is megerősítettek. A csökkenő munkavolumen mellett megfigyelhetővé vált, hogy a létező munkahelyek egyre szűkülő körét már az 1970-es évek második fele óta fokozatosan bővülő munkaerő-állomány kívánja elfoglalni. Az elmúlt évtizedekben ti. megnőtt a nők munkavállalási hajlandósága, kitolódott a nyugdíjkorhatár, nőtt az általános képzettségi szint, csökkent a munkaidő, amely fejlemények együttesen is szerepet játszottak annak a helyzetnek a kialakulásában, mi szerint a teljes foglalkoztatás Nyugat-Európában pusztán illúzióvá vált.

Az említett fejleményekhez kapcsolódóan Franciaországban már az 1980-as évek elején megtörtént a szociális gazdaság koncepciójának kormányzati szintű elfogadása azon felismerés alapján, mi szerint a tartós munkanélküliség negatív gazdasági és társadalmi hatásaival szemben alternatív módszerekkel és eszközökkel célszerű védekezni. A szociális gazdaság koncepciójának kormányzati szektorban és szakpolitikai berkekben való általános térnyerése következtében az említett Franciaország mellett Belgiumban, Svédországban és az Egyesült Királyságban szociális gazdaságért felelős miniszteri poszt, más európai országokban pedig szakosodott minisztériumok vagy államtitkárságok kerültek kialakításra. 1990-ben az Európai Közösség intézményei – az integrációs folyamatot nehezítő fejlettségbeli különbségek, a strukturális problémák és függőségi viszonyok felszínre kerülésének dacára – hivatalosan is deklarálták a szociális gazdaság fontosságát. Később az integráció elmélyülésével, 1997-ben Luxemburgban az Európai Foglalkoztatási Csúcs a szociális gazdaságot, mint hatékony foglalkoztatási és szociális koncepciót ismerte el, ami a civil szektor elismerését is jelentette egyben, hiszen a szociális gazdaság szereplői a civil társadalomból kerültek ki és kerülnek ki jelenleg is elsősorban (Csoba J., 2007).

A szociális gazdaság

Frey Mária és szerzőtársai (2007), valamint az általuk hivatkozott szerzők alapján azt mondhatjuk, hogy a szociális gazdaság szemben áll a „homo oeconomicus” mítoszával (Ferge, 1991, idézi Frey M., 2007). A szociális gazdaság szereplői ti. a formális gazdaság haszonmaximalizáló alapbeállítódásával szemben számos olyan feladatot vállalnak, amelyek inkább szolgálgják a résztvevők társadalmi integrációját és inklúzióját, társadalmi kapcsolatainak erősítését, mintsem a kizárólag gazdasági, pénzügyi értelemben vett haszontermelést, haszonmaximalizálást.

Ha a szociális gazdaság fogalmát definiálni szeretnénk, azt mondhatjuk, hogy a szociális gazdaság az „ökoszociális” modell érvényre jutását képviseli a piacgazdaság feltételrendszerében, amely olyan, mintegy a formális gazdaságot „kiegészítő” gazdasággként működik, amely a harmadik szektorhoz (civil szféra) kötődő gazdasági tevékenységek együtteseként aposztrofálható és tevékenységeivel hozzájárul a gazdasági, társadalmi és környezeti értelemben vett fenntarthatósághoz. A szociális gazdaság formális gazdaságot kiegészítő, a formális gazdasági tevékenységekkel párhuzamosan működő olyan gazdasági tevékenységeket foglal magában, amelyek folyamatosan egyeztetett, közös érdekeken alapuló, hosszú távú együttműködést igényelnek a szereplőktől, s a „nem versenyző”, gyenge képességekkel rendelkező egyéneknek és csoportoknak is megfelelő foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőséget teremtenek (Frey M, 2007).

A szociális / szolidáris gazdaság célja, hogy a társadalom, illetve a közösség valós fejlődési igényei és szükségletei kielégítése, valamint a gazdasági és társadalmi kohézió és integráció erősítése érdekében olyan, tisztán piaci érdekek alapján nem megvalósuló tevékenységeket szervezzen és kivitelezzen - különösen a munkaerő-piaci és szociális, illetve közösségi és kommunális szolgáltatások terén -, amelyekkel képes jelentős mértékben hozzájárulni az egyének, családok és közösségek életminőségének javulásához, a jólét fokozódásához.

A szociális gazdaság működtetésében a helyi közösségek (helyi társadalmak) nélkülözhetetlen szerepet játszanak, hiszen a közös érdekek egyeztetéséhez, a hosszú távon való célkijelöléshez és a tevékenységek ellátásához a szereplők

tenylegesen együtt kell, hogy működjenek, ennek érdekében folyamatos interakciókban kell egymással lenniük (Frey M., 2007).

A szociális gazdaságban az érték-előállítás elsődleges célja nem a profit termelés, hanem a szükséglet-kielégítés. Ebből kifolyólag a munka a közösség érdekében végzett közösségi tevékenységek része, amely hozzájárul a munkát végző egyén társadalmi integrációjához és egyben szocializációjához (Frey M., 2007).

Szociális gazdaság és civil szektor

A szociális gazdaság facilitátorai a harmadik szektor (civil és nonprofit szektor, szociális gazdaság) szervezetei, amelyek rendkívül jelentős társadalmi, szociális és gazdasági erőt képviselnek világszerte és kulcsszerepet játszanak a szociális és foglalkoztatási politikák és kezdeményezések formálásában és kivitelezésében valamennyi uniós tagállamban is. A harmadik szektor és szervezetei mintegy köztes helyet foglalnak el az állam (állami, költségvetési vagy kormányzati szektor) és a piac (magánpiaci vagy üzleti szektor) között. A harmadik szektor az említett köztes pozíciójában gazdasági és társadalmi / szociális célokat, küldetést és tevékenységeket egyaránt felvállal, amelyekkel a közérdeket és a közjót szolgálja. A harmadik szektorbeli szerveződések alapvető célja nem a szervezeti működés során megtermelt profit elosztása és kivonása, hanem annak újrahasznosítása a civil / nonprofit szervezetek céljainak és tevékenységeik teljesítése érdekében (Frey M., 2007).

A harmadik szektort képviselő civil és nonprofit szervezetek helyi (települési, illetve térségi szintű) feltételrendszerben alkalmazható foglalkoztatási kezdeményezései képesek olyan munka-és jövedelemszerzési lehetőségeket biztosítani elsősorban a munkaerő-piacon gyenge érdekérvényesítő képességgel rendelkező, hátrányos helyzetű csoportok - köztük tartós munkanélküliek számára -, amelyekkel reális esély teremthető a munkaerő-piaci integrációra, illetve reintegrációra.

Az alternatív módon szervezett, tartós foglalkoztatási lehetőségeket felkínáló, differenciált célokkal és tevékenységekkel (munkaerő-piaci és szociális, illetve közösségi szolgáltatások) rendelkező civil és nonprofit szervezetek jelentős szerepet vállalnak a munkaerő-piacon hátrányt szenvedő, nem versenyző vagy gyenge képességekkel jellemezhető egyének és csoportok társadalmi és munkaerő-piaci integrációjában. Természetesen a szociális / szolidáris gazdaság keretei a politikai, társadalmi, szociális, kulturális és jogi feltételektől függve országonként, régióként és időben egyaránt változhatnak.

Westlund és Westerdahl (1997) vezették be az „új szociális gazdaság” fogalmát. Ide részben szervezeteket, részben pedig kezdeményezéseket, projekteket soroltak. A szervezetek közül azokat értették a fogalom alatt, amelyek inkább gazdasági, mint idealisztikus célokat követnek, alkalmazkodva és megőrizve egyben a nonprofit szektor hagyományos értékeit. Így például ide tartoznak szerintük azok a szervezetek, amelyek a helyi társadalomból és gazdaságból származó kötődésekkel és motivációkkal rendelkeznek, demokratikus felépítménnyel és működésmóddal, változatos jogi formációkkal jellemezhetők, azonban nem tartoznak sem az intézményesült termelő- vagy fogyasztási szövetkezetek körébe, sem pedig más önszerveződő gazdasági szereplők közé (Frey M., 2007).

A kezdeményezéseket, projekteket nézve Westlund és Westerdahl szerint az „új szociális gazdaság” projektjeinek alapvetően három funkciót kell teljesíteniük. Egyfelől „védő” funkciót, ami alatt azokat a tevékenységeket értik, amelyeknek célja lehetőleg tartós, vagy időszakos foglalkoztatási lehetőségek biztosítása a munkaerő-

piacon gyenge képességekkel rendelkező, támogatás nélkül elhelyezkedni képtelen egyének számára. Az ide sorolható projektek munkaerő-piaci küldetése tehát a legnehezebben elhelyezhető tartós munkanélküliek munkaerő-piaci és egyben társadalmi integrációja. A szerzők szerint az említett kezdeményezések nem válhatnak önfenntartókká. A másodikként felsorolt funkció a „híd” funkció, amelynek keretében olyan projektek kerülnek kivitelezésre, amelyek a munkanélküliek normál munkaerő-piacra történő (re-)integrációját tűzik ki célként átmeneti foglalkoztatás biztosításával, amit képzéssel, szociális és pszichológiai-, valamint álláskereséshez nyújtott tanácsadás alkalmazásával egészítenek ki. Harmadik funkcióként az „üzleti” funkciót említhetjük. Az üzleti funkciónak eleget tevő projektek különböző javakat (termékeket és / vagy szolgáltatásokat) állítanak elő a piac számára olyan szükségletekre választ adva, amelyek a kezdeti időszakban várhatóan nem vagy csak csekély hasznot hoznak. Az alacsony vagy teljes mértékben hiányzó profitabilitást állami támogatás kompenzálhatja, ezért az ebbe a kategóriába tartozó kezdeményezések mindenképpen külső támogatást, folyamatos vagy legalább a kezdeti fázisra vonatkozó forrásbevonást igényelnek, mégis ezek a projektek állnak a legközelebb a munkaerőpiac fő áramlatához (Frey M., 2007).

A szociális / szolidáris gazdaság tevékenységi területei helyi szükségletek kielégítésére épülő, elsősorban szociális és munkaerő-piaci-, illetve foglalkoztatási célú (alternatív vagy közösségi foglalkoztatás) kezdeményezéseket foglalnak magukban.

A helyben működő szociális / szolidáris, illetve társadalmi vállalkozások, valamint szövetkezetek gazdasági teljesítménye mellett rendkívül jelentős, nélkülözhetetlen értékmegőrző, értékteremtő- és közvetítő, illetve társadalmi integrációs funkciót, szerepet is betöltenek.

Összegezve azt mondhatjuk, hogy a szociális / szolidáris gazdaság szereplői a nyereségtermeléssel, a gazdasági értelemben vett haszonmaximalizálással szemben a társadalmi és gazdasági integrációt és a fenntarthatóságot képviselik tevékenységeik során.

A szociális gazdaságban szereplő szervezetek jellemzői

A szociális / szolidáris gazdaságot céljai, tevékenységei és szereplői tekintetében olyan, elsősorban helyi társadalmi és gazdasági kezdeményezések összességéként szemlélhetjük, amelyek célja a munkaerő-piacon és társadalomban különböző hátrányokat elszenvedő egyének és csoportok munkaerő-piaci és szociális eszközökkel és módszerekkel való támogatása munkaerő-piaci és társadalmi integrációjuk elősegítése érdekében.

A hétköznapi gyakorlatban a szociális / szolidáris gazdaság olyan civil / nonprofit szervezetek tevékenységére épül, amelyek többsége szociális és munkaerő-piaci hátrányokkal küzdő emberek számára kidolgozott szociális és foglalkoztatási projekteket képvisel, amelyek keretében az említett szervezetek munkaerő-piaci szolgáltatásokat nyújtanak és egyben szociális ellátásban is részt vállalnak. Ide sorolhatók azok a nem profitorientált szervezetek és szerveződések is Magyarországon, amelyek nem állandó jelleggel, hanem csak alkalomszerűen menedzselnek foglalkoztatási projekteket, továbbá itt említhetjük a szociális földprogramot megvalósító nonprofit szervezeteket és a kistérségi társulások munkaszervezeteit is.

Szervezeti alapon a szociális / szolidáris gazdasághoz tartoznak általánosan a szövetkezetek (Cooperatives), a kölcsönös biztosítópénztárak (Mutuals), az

egyesületek (Associations) és az alapítványok (Foundations), valamint a szociális vállalkozások (Social Enterprises). Ezen formációk általános jellegzetességei közé tartozik, hogy a szereplők lokális kötődésekkel rendelkeznek és helyi szinten működnek, valamint köztes szerepet játszanak az állami és a piaci szektor között: sokszor a forprofit érdekekkel bíró üzleti szervezetek és az erőforráshiány miatt visszavonuló állami intézmények által kielégítetlenül hagyott helyi igényekre, szükségletekre reagálnak. Mindemellett a szociális / szolidáris gazdaság szereplői élen járnak az új munkahelyek, foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek megteremtésében, a hátrányos helyzetű egyének és csoportok felzárkóztatásában és társadalmi integrációjában. Célcsoportjaik közé tartoznak a tartós munkanélküliek, az elhelyezkedési nehézséggel küzdő pályakezdő fiatalok, a gondozási kötelezettséggel terhelt személyek, az idős és fogyatékossgal élő emberek, a csökkent munkaképességűek, az aluliskolázottak, a nemzetiségi, etnikai kisebbségek tagjai, a nők, illetve a szociális beilleszkedési zavarokkal küzdő személyek. Az ide sorolható szervezetek jelentős mértékű jövedelem generálására is képesek lehetnek, saját autonómiájuk, függetlenségük biztosítása érdekében további közös vonásuk, hogy önfinanszírozásra törekednek. Gazdálkodásuk keretei között a bevételeik között a magánfinanszírozás is bizonyos mértékben megjelenik (Frey M., 2007).

A szociális / szolidáris gazdaság szervezetei különböznek a hagyományos civil szervezetektől. A szociális / szolidáris gazdaság szereplői működésükben a termelő és vállalkozó funkciókat testesítik meg elsősorban, mivel olyan – sokszor új, innovatív – termékek előállítására és / vagy szolgáltatások nyújtására törekednek, amelyekhez – az állami és a piaci szektor távolmaradása miatt – saját maguknak kell forrásokat, erőforrásokat és szervezeti-, illetve működési kereteket biztosítani. Az említett szervezetek munkaerő-piaci és szociális-, illetve közösségi és kommunális szolgáltatások nyújtása közben arra törekednek, hogy célcsoportjaikat aktiválják, dinamizálják és ezáltal szervesen bevonják az általuk szervezett folyamatokba. Tevékenységeik tervezése és ellátása közben igyekeznek szorosan együttműködni a helyi közösségekkel, azok tényleges szükségleteinek kielégítése érdekében. Munkájuk eredményessége, hatékonysága és hatásossága szempontjából kiemelten fontosnak tartják a demokratikus kontrollt, illetve olyan tulajdonosi struktúra kialakításában érdekeltek, amely az összes érdekelt részvételét és az öngazgatást egyaránt biztosítja. A szervezetek vállalkozói arculatát a folyamatos termék-előállítás és szolgáltatásnyújtás, a függetlenségre való törekvés, az autonómia magas foka, a gazdasági kockázatok felvállalása, fizetett munkaerő alkalmazása, valamint a piacorientáció képviseli. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a szociális / szolidáris gazdaság szervezetei az általuk megtermelt vagy értékesítésre kínált termékek és szolgáltatások eladásából jutnak bevételekhez közvetlenül a piacon vagy az állami intézményekkel való szerződéses tranzakciók útján (Frey M., 2007).

Ugyanakkor a szociális / szolidáris gazdaság szereplői szociális karakterisztikával is bírnak, amit kifejez az a tény, hogy alulról szerveződő, spontán kezdeményezések élére állnak, amelybe igyekeznek minél nagyobb mértékig bevonni azokat az egyéneket és csoportokat, akiknek az érdekében fellépnek. Ezen szervezetek hatalmi dimenzióban való érvényesülésének alapja a polgári nyilvánosság és a közösségi összefogás, együttműködés, valamint a közjó érdekében vállalt célok és cselekedetek.

A munkahelyi integrációt megvalósító nonprofit vagy szociális vállalkozások

A harmadik szektort érintő változások között számottevővé váltak a szervezetek átalakulásával, az új non-profit szervezetek és tevékenységeik kialakulásával kapcsolatos fejlemények. Az időközben létrejött új típusú non-profit szerveződések differenciáltabb tevékenységek ellátására szerveződtek: egyfelől fontos célkitűzésként és tevékenységként képviselték a hátrányos helyzetű egyének és csoportok munkaerő-piaci integrációjának és reintegrációjának kezelését, másfelől szociális és közösségi-, illetve kommunális szolgáltatások ellátására egyaránt szerveződtek. Fontos felismerésként hatott ti., hogy az említett tevékenységek együtt is gyakorolhatók, mégpedig úgy, hogy a szociális és közösségi-, illetve kommunális szolgáltatások nyújtása egyben lehetőséget biztosít a munkaerő-piaci reintegráció kereteinek, feltételeinek kialakításához, illetve támogatásához is. A szociális szolgáltatások jó része ti. kimondottan alkalmas a munkaerő-piaci és egyéb szempontból hátrányos helyzetű egyének és csoportok munkaerő-piaci integrációjának, reintegrációjának támogatására, miután ezen szolgáltatások nyújtása munkaintenzív, alacsonyabb képzettséggel is ellátható tevékenységeket képvisel elsősorban (Frey M., 2007).

A jó gyakorlatként elterjedt megoldások nyomán egyre több civil és nonprofit szervezet fogott bele Nyugat-Európában olyan szociális szolgáltatások nyújtásába, amelyek munkaerő-piaci integrációs és reintegrációs tevékenységekkel párosultak, s amelyek révén bizonyos társadalmi csoportok számára teljes társadalmi és gazdasági integrációt próbáltak biztosítani. Ezen csoportok közé sorolhatók például a szenvedélybetegek, akik esetében az említett szolgáltatásnyújtás és a munkaerő-piaci integráció nem választható egymástól külön.

Az új nonprofit szervezetek munkaerő-piaci integráció és az azt támogató szociális és közösségi tevékenységek irányába történő jelentősebb mértékű elmozdulása egyben a helyi gazdasági rendszerek fejlesztését is nagymértékben szolgálta. Jó példaként említhetők az ír hitelszövetkezetek, a finn falusi szövetkezetek vagy a brit közösségi vállalkozások, amelyek esetében a szervezetek céljai között megjelent a helyi gazdaságfejlesztés támogatása is (Frey M., 2007).

Összefoglalás

A fejlett gazdaságokban az elmúlt évtizedekben végmenet gazdasági szerkezetváltás a mezőgazdaság és az ipar jelentős mértékű háttérbe szorulását, a szolgáltatások előtérbe kerülését eredményezte Nyugat-Európa szerte, amelynek következményeként tartósan és viszonylag széles körben rekesztődtek ki munkavállalók a munkaerő-piacról. Az egymással összefüggésben zajló gazdasági és társadalmi változások nem csak tartós munkanélküliség kialakulásához vezettek, hanem ehhez kapcsolódó, aggasztó mértékű szociális hátrányok fokozódásához is, amelynek következtében nőttek a vagyoni és jövedelmi különbségek a gazdag és a szegény társadalmi rétegek között.

A csökkenő munkavolumen mellett megfigyelhetővé vált, hogy a létező munkahelyek egyre szűkülő körét már az 1970-es évek második fele óta fokozatosan bővülő munkaerő-állomány kívánja elfoglalni. Az elmúlt évtizedekben ti. megnőtt a nők munkavállalási hajlandósága, kitolódott a nyugdíjkorhatár, nőtt az általános képzettségi szint, csökkent a munkaidő, amely fejlemények együttesen is

szerepet játszottak annak a helyzetnek a kialakulásában, mi szerint a teljes foglalkoztatás Nyugat-Európában pusztá illúzióvá vált.

Az említett fejleményekhez kapcsolódóan Franciaországban már az 1980-as évek elején megtörtént a szociális gazdaság koncepciójának kormányzati szintű elfogadása azon felismerés alapján, mi szerint a tartós munkanélküliség negatív gazdasági és társadalmi hatásaival szemben alternatív módszerekkel és eszközökkel célszerű védekezni.

A szociális / szolidáris gazdaságot céljai, tevékenységei és szereplői tekintetében olyan, elsősorban helyi társadalmi és gazdasági kezdeményezések összességéként szemlélhetjük, amelyek célja a munkaerő-piacon és társadalomban különböző hátrányokat elszenvedő egyének és csoportok munkaerő-piaci és szociális eszközökkel és módszerekkel való támogatása munkaerő-piaci és társadalmi integrációjuk elősegítése érdekében.

A hétköznapi gyakorlatban a szociális / szolidáris gazdaság olyan civil / nonprofit szervezetek tevékenységére épül, amelyek többsége szociális és munkaerő-piaci hátrányokkal küzdő emberek számára kidolgozott szociális és foglalkoztatási projekteket képvisel, amelyek keretében az említett szervezetek munkaerő-piaci szolgáltatásokat nyújtanak és egyben szociális ellátásban is részt vállalnak. A szociális / szolidáris gazdaság szereplői a nyereségtermeléssel, a gazdasági értelemben vett haszonmaximalizálással szemben a társadalmi és gazdasági integrációt és a fenntarthatóságot képviselik tevékenységeik során.

Források

- Beck, U. (1997): *Capitalism without work*, Dissent, Winter
- Bourdieu, P. (1978): *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése* Gondolat Kiadó, Budapest
- Castel, R. (1998): *A szociális kérdés alakváltozásai*, A Szociálpolitikai Értesítő Könyvtára, Max Weber Alapítvány, Wesley Zsuzsanna Alapítvány, Kávé Kiadó, Budapest
- Commission of the European Communities. *The 2000-2006 Programming Period: Methodological working papers. Working paper 8.; The Mid Term Evaluation of Structural Fund Interventions*
- Csoba, J. (2000): *A Strukturális Alapok szerepe a gazdasági és szociális kohézióban*, In: *Az Európai Unió szociális dimenziója*. Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest
- Frey, M. (2007): *A szociális gazdaság fogalma*. In: Frey Mária (szerk., 2007): *Szociális gazdaság kézikönyv*. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest.
- Frey, M. (szerk., 2007): *Szociális gazdaság kézikönyv*. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest.
- Csoba, J. (2007): *A szociális gazdaságot életre hívó folyamatok*. In: Frey Mária (szerk., 2007): *Szociális gazdaság kézikönyv*. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest.
- Dahrendorf, R. (1994): *A modern társadalmi konfliktus*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1994
- European Commission (1994): *Growth, Competitiveness, Employment, The Challenges and Ways forward into the 21st Century*. The White Paper, ECSC-EC-EAEC, Brussels-Luxembourg
- European Commission (2002): *The new actors of employment*. Brussels

- Evers, A.- Wintersberger, H. (Eds., 1990): Shifts in the Welfare Mis: Their Impact on Work, Social Services and Welfare Policies, Westview
- Ferge, Zs. (1991): Szociálpolitika és társadalom. ELTE Szociológia Intézet Szociálpolitika Tanszéke, T-Twins Kiadói és Tipográfiai Kft, Budapest
- Frey, M. (1997): Nonprofit szervezetek helyi foglalkoztatási kezdeményezései, Vezetéstudomány. 28/5.
- Frey, M. (1999): Munkahelyteremtés a munkaerőpiac fő áramlatán kívül, Munkaügyi Szemle. 43/5.
- Frey, M. (2001): Nonprofit szervezetek a munkaerőpiacon, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest
- Frey, M. (2004): Az Európai Unió foglalkoztatási stratégiája, In: Munkaerő-piaci Tükör 2004, (szerk.: Fazekas-Varga) MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest
- Giddens, A. (1999): A Harmadik út. Agóra Kiadó, Budapest
- Giarini, P. - Liedtke, P. (1999): Wie wir arbeiten werden, Der neue Bericht an den Club of Roma, Wilhelm Heine Verlag
- Gorz, A. (1991): Und jetzt wohin? Zur Zukunft der Linken in Berlin, Berlin
- Juhász, G. (2006): Társadalmi és munkaerőpiaci érdekek – civil szerepek. Kaposvár: Human Exchange Emberi Erőforrás Fejlesztő és Tanácsadó Alapítvány
- Juhász, G. (2013): The Role and Importance of Social Economy in the Development of Local Community and Economy and Regional Convergence. Humán Innovációs Szemle
- Juhász, G. – Garai, P. (2007): Human Research in the Non-Profit Sector. The role and importance of human resources and organizational development in fostering operational effectiveness of the organizations in order to facilitate social and labour market integration. Pécs: University of Pécs
- Kuti É. (1998): Hívjuk talán nonprofitnak.... Nonprofit kutatócsoport, Budapest
- Kuti É. (2003). Gazdaságfejlesztési célú nonprofit szervezetek, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Polányi, K. (1976): Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet (Budapest, Gondolat Kiadó 1976)
- Szemán, Zs. - Harsányi, L. (1999): Halak és Hálók, Nonprofit Kutatócsoport–MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest
- Westlund, H. - Westerdahl, S. (1997): The Community Based Economy and Employment at Local Level, SCI/SISE, Stockholm
- Westlund, H. - Westerdahl, S. (1997): Contribution of the Social Economy to Local Employment, The Swedish Co-operative Institute and the Institute for Social Economy, Stockholm

SOCIAL ECONOMY AND CIVIL SOCIETY

Dr. Gábor Juhász

Economic restructuring in the developed economies over the past decades has led to the development and emergence of the service sector, significantly overshadowing agriculture and industry across Western Europe, resulting in a long-term and relatively wide-ranging exclusion of workers from the labour market. The interrelated economic and social changes have not only caused long-term

unemployment, but also significant social disadvantages that have led to increased wealth and income disparities between rich and poor social groups.

In addition to the declining working volume, it has also been observed that a limited number of existing jobs are available for workers whose number has been gradually increasing since the second half of the 1970s. In recent decades the willingness of women to work has increased, retirement age has been raised, the general level of highest educational attainment has become higher, and working time has decreased, which together resulted in the crisis of full employment and 'work-based society' in Europe in the 1980s. The economic system called "imperfect capitalism" reflected the negative features of the functioning of the globalized capitalist economy that led to the development of long-term unemployment. Thus, unemployment is the direct consequence of the existing formal economy. Researchers and policy-makers have realized that the reintegration of marginalized groups into the labour market is essentially necessary for the society and the economy.

In connection with these processes, in the early 1980s, the concept of social economy has been accepted at the government level in France on the basis of the recognition that alternative methods and measures need be applied to decrease the negative economic and social effects of long-term unemployment.

As for its set of goals, activities and actors, social / solidarity economy can be primarily regarded as a combination of local social and economic initiatives that aim to support the labour market and social integration of individuals and groups suffering from various disadvantages, by means of labour market and social tools and methods.

In everyday practice, the social / solidarity economy is based on the activities of civil / non-profit organizations that in most of the cases are carrying out social and employment projects for people with social and labour market disadvantages. These organizations provide labour market services and also participate in social services. The actors of social / solidarity economy represent social and economic integration and sustainability in their activities as opposed to profit generation and profit maximization. Their participation in certain activities, income and employment potential, as well as their efforts to achieve sustainability in the social, economic and environmental sense are becoming increasingly important.

Keywords: "imperfect capitalism", formal economy, marginalized social groups, long-term unemployment, labour market and social reintegration, social economy, civil society.